

PELAKSANAAN KAEDAH *HALAQAH* DI MADRASAH AL-DINIYYAH AL-BAKRIYYAH, PONDOK PASIR TUMBUH, KOTA BHARU, KELANTAN

Mohd Zahirwan Halim Zainal Abidin^{a*}, Muhammad Yusri Yusof @ Salleh^b, Paiz Hassan^c, Hamdi Rahman Mohd Yaacob^d, Abd.Munir Mohd Noh^e, Muhd Imran Abd Razak^f

^{a,b,c,d,e,f}Akademi Pengajian Islam Kontemporari
Universiti Teknologi MARA Cawangan Perak,
Seri Iskandar, 32610, Bandar Baru Seri Iskandar, Perak, Malaysia
mohdz560@uitm.edu.my

*Corresponding Author

Article info

Received:
31/07/2023
Received in revised form:
30/08/2023
Accepted:
01/09/2023
Available online:
01/09/2023

Kata kunci:
Pelaksanaan, halaqah,
Pendidikan Islam,
Madrasah al-Bakriyyah,
Pondok Pasir Tumbuh,
Kota Bharu, Kelantan

DOI:
[10.24191/JIPSF/v5n22023_99-108](https://doi.org/10.24191/JIPSF/v5n22023_99-108)

Abstrak

Institusi pengajian pondok merupakan institusi pengajian Islam tradisional yang paling awal ditubuhkan di Malaysia. Institusi ini telah banyak memberi sumbangan kepada perkembangan pendidikan Islam di Malaysia khususnya dan di Nusantara amnya. Kaedah pengajian yang dipraktikkan secara asasnya adalah berpandukan model pendidikan di Makkah iaitu berasaskan kaedah halaqah. Kaedah ini telah dipraktikkan secara turun temurun sehingga kini di kebanyakan institusi pengajian pondok di Malaysia. Antara institusi pondok yang masih aktif dalam mengekalkan pengajian cara tradisi ini ialah Madrasah al-Bakriyyah atau dikenali umum dengan nama Pondok Pasir Tumbuh, Kota Bharu, Kelantan. Justeru itu, objektif kajian ini ialah melihat pelaksanaan kaedah halaqah dalam pendidikan Islam serta mengkaji pelaksanaan kaedah halaqah di Madrasah al-Bakriyyah, Pondok Pasir Tumbuh. Kajian ini akan menggunakan metode kualitatif merangkumi kajian perpustakaan serta kajian lapangan bagi mendapatkan data-data yang diperlukan. Kajian perpustakaan merujuk kepada buku-buku, artikel jurnal serta kertas kerja prosiding. Manakala data lapangan iaitu pemerhatian dan temubual diperolehi dengan cara pengkaji sendiri telah hadir ke Madrasah al-Bakriyyah, Pondok Pasir Tumbuh untuk melakukan tinjauan serta menemubual informan yang terlibat. Dapatan kajian ini akan menunjukkan bahawa kaedah halaqah merupakan sistem pengajian utama yang masih dipraktikkan di Madrasah al-Bakriyyah, Pondok Pasir Tumbuh. Walaupun berhadapan dengan arus perubahan dan kemodenan dalam sistem pendidikan terutamanya pendidikan Islam, namun kaedah halaqah ternyata masih dikekalkan sebagai warisan sistem pengajian Islam sejak zaman berzaman bermula pada zaman Rasulullah SAW. Kelangsungan institusi pengajian pondok sebagai pusat pendidikan Islam ternyata dapat dipelihara sebagaimana dahulu merangkumi kaedah-kaedah pengajian dan pelaksanaannya dalam melahirkan para ulama dan ilmuan Islam yang disegani.

THE IMPLEMENTATION OF *HALAQAH* METHODE AT MADRASAH AL-DINIYYAH AL-BAKRIYYAH, PONDOK PASIR TUMBUH, KOTA BHARU, KELANTAN

Abstract

The pondok institution is the earliest traditional Islamic educational institution established in Malaysia. This institution has made significant contributions to the development of Islamic education in Malaysia, particularly in the broader Nusantara region. The teaching method practiced is fundamentally based on the educational model in Makkah, which follows the halaqah method. This method has been passed down through generations and is still practiced in most pondok institution in Malaysia today. One of the active institutions maintaining this traditional education method is Madrasah al-Bakriyyah, commonly known as Pondok Pasir Tumbuh, located in Kota Bharu, Kelantan. Therefore, the objective of this study is to examine the implementation of the halaqah method in Islamic education and to investigate its implementation in Madrasah al-Bakriyyah, Pondok Pasir Tumbuh. This study will use qualitative methods, including library research and field studies, to gather the necessary data. Library research will refer to books, journal articles, and conference proceedings. Meanwhile, field data, including observations and interviews, were obtained through the researcher's visit to Madrasah al-Bakriyyah, Pondok Pasir Tumbuh, to conduct surveys and interview relevant informants. The findings of this study will demonstrate that the halaqah method is the primary teaching system still practiced in Madrasah al-Bakriyyah, Pondok Pasir Tumbuh. Despite the challenges posed by changes and modernization in the education system, especially in Islamic education, the halaqah method has been preserved as a heritage of the Islamic education system since the time of Prophet Muhammad (SAW). The continuity of pondok institutions as centers of Islamic education can indeed be maintained, encompassing the study methods and their implementation in nurturing respected Islamic scholars and intellectuals.

Keywords: Implementation ; halaqah ; Islamic Education ; Pondok Institution ; Madrasah al-Bakriyyah

PENGENALAN

Kaedah pengajaran dalam menyampaikan ilmu pengetahuan merupakan penghubung antara pihak pengajar dan pelajar yang sentiasa mempengaruhi dan berinteraksi antara satu sama lain. Kaedah yang baik membolehkan para pelajar memperolehi ilmu pengetahuan, kemahiran, mengubah perilaku, menggalakkan minat dan nilai-nilai baik yang ingin dimiliki. Kaedah merupakan salah satu cara untuk mencapai matlamat sesuatu pengajaran walaupun tiada kaedah yang boleh dikatakan terbaik untuk sesuatu pembelajaran (Abdullah, 1995). Metodologi atau kaedah yang digunakan dalam proses pengajaran dan pembelajaran sangat penting dalam memastikan minat, penguasaan dan pengamalan pelajar terhadap ilmu yang dipelajari terutama ilmu-ilmu pendidikan Islam. Ini memandangkan ilmu pendidikan Islam semakin kurang diminati untuk dipelajari dan didalami oleh para pelajar mas kini. Pengamalan kaedah ini akan membantu pelajar mencapai kemajuan dalam membina peribadi yang dinamik, holistik, berakhlak, berketerampilan dan mempunyai pelbagai kemahiran (Tengku Sarina Aini & Faridah, 2008).

SOROTAN PENULISAN

Kaedah *umumi* merupakan kaedah yang terawal dijalankan dalam sistem pendidikan Islam yang diasaskan oleh baginda Nabi Muhammad SAW. Antara ciri kaedah *umumi* ialah terbuka kepada seluruh masyarakat, tidak mempunyai kurikulum khusus, masa pengajian tertakluk kepada guru dan tempat pengajian digunakan secara bersama. Pendekatan yang digunakan pula ialah melalui kaedah *halaqah*, iaitu guru akan duduk secara tetap di hadapan pelajar dan pelajar pula duduk mengelilingi guru dalam bentuk bulatan atau separuh bulatan (Solahuddin & Zaheruddin, 2015). Menurut Kamus *Mu'jam al-Wasit*, *halaqa* atau *halqah* bermaksud satu kumpulan yang duduk dalam satu bulatan bagi mempelajari sesuatu ilmu daripada *halaqah* seseorang guru. *Halaqah* juga boleh didefinisikan sebagai majlis ilmu yang berjalan secara *talaqqi* dalam *halqah* atau *halaqah* seseorang guru (Ibrahim et.al., 1972). Berdasarkan Kamus *Munjid* pula, *halqah* atau kata jamaknya *halaqa* dan *halaqat* memberi maksud seseorang yang berada dalam pengajian secara rapat atau terangkum antara satu sama lain seperti bulatan (*al-Munjid fi al-Lughah wa al-Adab wa al-Ulum*, 1927).

Rasulullah SAW telah mengaplikasikan pelbagai kaedah dalam penyampaian ilmu-ilmu Islam seperti kuliah, syarahan, bercerita, soal jawab serta menjalankan aktiviti (Noornajihan & Ab.Halim, 2012). Kaedah *halaqah* adalah kaedah pendidikan Islam yang pertama dijalankan pada tahun 610 M oleh Rasulullah SAW bertujuan untuk membentuk sahsiah Islam yang sejati serta dapat memperjuangkan dan menegakkan agama Islam (Zawawi, 1984). Kaedah ini juga adalah antara kaedah pengajaran yang digunakan oleh baginda untuk menyebarkan risalah tauhid semasa zaman permulaan Islam di kota Mekah. Baginda telah menyampaikan wahyu yang diturunkan kepada sebahagian kecil para sahabat melalui kaedah ini sama ada di rumah baginda sendiri dan rumah para sahabat antaranya di rumah al-Arqam bin Abi al-Arqam. Rumah al-Arqam bin Abi al-Arqam merupakan *halaqah* yang masyhur di kalangan para sahabat pada peringkat awal (Dini Farhana et.al., 2013). Terdapat hadis yang diriwayatkan berkenaan kelebihan *halaqah* terutamanya yang berkaitan dengan majlis ilmu. Antaranya sabda Rasulullah SAW yang bermaksud:

Dari Abu Said Al-Khudri RA, dia berkata: Muawiyah RA keluar menemui satu halaqah (kelompok orang yang duduk berkeliling) di dalam masjid, lalu dia bertanya, “Apa yang menyebabkan engkau duduk?”, Mereka menjawab, “Kami duduk berzikir kepada Allah SWT”, Dia bertanya lagi, “Demi, Allah! Tidak ada yang menyebabkan engkau duduk kecuali hanya itu?” Mereka menjawab, “Demi, Allah! Tidak ada yang menyebabkan kami duduk kecuali hanya itu” Dia berkata, “Sesungguhnya aku tidaklah meminta engkau bersumpah kerana sangkaan (bohong) kepadamu. Tidaklah ada seorang pun yang berada pada kedudukan seperti aku pada sisi Rasulullah SAW kerana orang selainku lebih sedikit hadisnya daripadaku. Dan sesungguhnya Rasulullah SAW pernah keluar menemui satu halaqah para sahabat baginda. Kemudian baginda bertanya, “Apa yang menyebabkan engkau duduk?” Mereka menjawab, “Kami duduk berzikir kepada Allah SWT” Baginda bertanya lagi, “Demi, Allah! Tidak ada yang menyebabkan engkau duduk kecuali hanya itu?” Mereka menjawab, “Demi, Allah! Tidak ada yang menyebabkan kami duduk kecuali hanya itu” Baginda bersabda “Sesungguhnya aku tidaklah meminta engkau bersumpah kerana sangkaan (bohong) kepadamu. Akan tetapi Jibril telah mendatangi lalu memberitahukan kepadaku bahawa Allah SWT membanggakanmu kepada para malaikat kerana perkumpulan (halaqah) kamu”

(Riwayat Muslim)

Pada zaman Umayyah sehingga zaman Abbasiyyah, para ulama telah mengajar ilmu-ilmu Islam di masjid-masjid berasaskan kaedah *halaqah*. Perkembangan pendidikan Islam sangat ketara sehingga *halaqah-halaqah* ilmu semakin banyak dijalankan di masjid pada zaman-zaman tersebut. Pada zaman Umayyah, proses pendidikan Islam berasaskan kaedah *halaqah* telah diteruskan bertempat di pusat-pusat pendidikan antaranya *kuttab* dan juga masjid (Ahmad Masrul, 2015).

Kaedah *halaqah* merupakan antara kaedah pengajaran dan pembelajaran yang terbaik serta kaedah yang sesuai dipraktikkan dalam suasana pembelajaran yang kolektif (Hasina Banu Shirin et.al.,

2014). Walaupun terdapat institusi-institusi pendidikan Islam yang lebih moden mempraktikkan kaedah pendidikan terkini seperti madrasah dan universiti, namun kaedah *halaqah* masih lagi dipraktikkan dalam sistem pendidikan Islam terutamanya di masjid-masjid di seluruh negara Islam (Dini Farhana et.al., 2013).

Kaedah *halaqah* merupakan antara kaedah utama yang dipraktikkan di institusi pengajian pondok di Nusantara. Sistem ini telah wujud sejak zaman permulaan Islam. Para pelajar akan duduk bersila dalam satu bulatan sambil mendengar syarahan guru yang menyampaikan ilmu pengetahuan (Mohd Taib & A.Aziz, 2000). Sistem pengajian pondok di Malaysia merupakan satu sistem pembelajaran dengan para pelajar mengelilingi guru yang mengajar dengan cara menadah kitab. Guru akan menyampaikan ilmu melalui pembacaan kitab dengan dikelilingi oleh para murid. Disamping menadah kitab, para pelajar juga membuat catatan berdasarkan penjelasan yang diberikan oleh guru (Abdullah, 2005). Para pelajar akan mencatat di satu ruang di kiri dan kanan kitab yang dipelajari yang dikenali dengan istilah *dhabit*. Selepas tamat pengajian sesebuah kitab, maka pembelajaran akan berpindah kepada kitab yang lain tanpa proses ulangkaji atau ujian.

Bahasa pengantar yang digunakan di institusi pengajian pondok ialah bahasa Melayu dan bahasa tempatan walaupun terdapat kitab-kitab pengajian yang ditulis dalam bahasa Arab (Shafie, 1992). Institusi pondok telah berfungsi sebagai pusat pengembangan ilmu pengetahuan dan menjadi tumpuan anggota masyarakat serta tempat mempertahankan tradisi yang diajar oleh Islam. Perkembangan ini telah membawa perubahan dan kemajuan dalam kehidupan masyarakat secara keseluruhannya (Ali, 2008).

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini menggunakan metode kualitatif sepenuhnya berdasarkan kepada analisis dokumen, pemerhatian dan temubual. Analisis dokumen antaranya pembacaan terhadap buku, jurnal, tesis dan prosiding membolehkan pengkaji memperolehi maklumat berkaitan kajian yang ingin dijalankan. Selain itu, pengkaji juga akan melakukan pemerhatian terhadap kawasan kajian untuk mengetahui secara mendalam dan terperinci keadaan sebenar komuniti atau kumpulan tertentu. Pemerhatian membolehkan penyelidik menghampiri sasaran dengan bebas dan terbuka serta memberi penekanan kepada perkara-perkara penting yang ingin dikaji (Sulaiman, 2005). Teknik pemerhatian yang akan dilakukan oleh penulis ialah pemerhatian terbuka (*participant observation*) bagi mengesan sesuatu perkara yang ingin difokuskan sebagaimana dicadangkan oleh Denzin dan Lincoln. Penulis akan masuk ke dalam kumpulan informan dan informan mengetahui kehadiran penulis untuk membuat pemerhatian dalam situasi yang sebenar (Ghazali & Sufean, 2016). Manakala temubual pula akan dijalankan oleh pengkaji untuk memperolehi maklumat berkenaan fakta, kepercayaan, perasaan dan kehendak yang diperlukan untuk mencapai sesuatu objektif penyelidikan (Majid, 2000). Proses temubual akan menggunakan temubual semi-struktur. Temubual ini menggunakan soalan-soalan yang telah dirangka sebelum sesi temubual dilakukan, namun penemubual diberi kebebasan untuk bertanya dan mendalami jawapan responden kepada satu soalan formal yang ditanya. Soalan-soalan dalam temubual semi-struktur boleh ditambah, dikurangkan, diubah dan disusun menurut turutan tertentu agar setiap responden dapat memahami soalan dengan sempurna (Chua, 2011).

PERBINCANGAN

- **Sejarah Madrasah al-Diniyyah al-Bakriyyah / Pondok Pasir Tumbuh, Kota Bharu, Kelantan**

Pondok Pasir Tumbuh juga dikenali sebagai Pondok Tuan Guru Haji Abdul Aziz Pasir Tumbuh, Pondok Terusan, Limbat atau al-Madrasah al-Diniyyah al-Bakriyyah. Pondok ini terletak di daerah Limbat, Kota Bharu iaitu kira-kira 11 kilometer dari bandar Kota Bharu, Kelantan. Pondok ini diasaskan pada tahun 1954 oleh al-Marhum Tuan Guru Haji Abdul Aziz bin Abu Bakar bersama abangnya Tuan

Guru Haji Mustafa bin Abu Bakar (Ahmad Shairazi Atiqullah (Temubual) 11 April 2017). Tuan Guru Haji Mustafa Bin Haji Abu Bakar merupakan seorang yang tegas, cekap dalam pentadbiran dan tidak mudah dipengaruhi. Beliau juga mempertahankan sistem pengajian di pondoknya berdasarkan kaedah *halaqah*, iaitu salah satu kaedah pendidikan turun temurun dalam sistem pendidikan Islam (Ismail, 1996).

Pondok ini mempunyai lebih kurang 800 buah rumah dan pondok di kawasan tanah persendirian seluas hampir 45 ekar iaitu $\frac{3}{4}$ ekar tanah milik pondok manakala selebihnya adalah milik persendirian. Pondok ini mempunyai sebuah masjid sebagai pusat pengajian utama dan beberapa buah madrasah. Masjid dan madrasah merupakan tempat pengajian secara halaqah dijalankan. Kaedah *halaqah* juga dijalankan di kelas-kelas berasingan melibatkan kumpulan pelajar-pelajar tertentu yang dijalankan serentak (Che Samsuddin, 2004).

Pada peringkat awal penubuhannya, pondok ini hanya menerima pelajar lelaki sahaja untuk sesi pengajian yang dijalankan. Namun, dasar ini telah berubah apabila pondok ini dibuka kepada pelajar perempuan pada awal tahun 1980-an kerana mempunyai permintaan daripada masyarakat pada ketika itu. Pondok ini juga tidak mempunyai pendapatan yang tetap tetapi bergantung kepada sumbangan orang ramai dan daripada pembayaran yuran pengajian. Guru-gurunya tidak mengambil gaji bulanan secara tetap kerana mereka mengajar secara sukarela. Konsep pengajian secara percuma dan sistem wakaf di pondok tersebut menjadikan ianya lebih hampir kepada masyarakat dan menjadikannya sebagai pusat pendidikan Islam yang kekal sehingga kini (Ahmad Shairazi Atiqullah (Temubual) 11 April 2017).

Sistem pengajian yang dipraktikkan masih mengekalkan sistem tradisional berdasarkan kaedah *halaqah*, *talaqqi* dan pengajian kitab sama ada kitab jawi atau Arab. Pengajian kitab adalah dari kulit ke kulit sehingga pelajar tamat pengajian kitab tersebut dan kemudiannya beralih kepada pengajian kitab yang lain. Bentuk pengajian pula terbahagi kepada dua bahagian iaitu pengajian *'umumi* dan *nizami*. Pengajian berbentuk sistem *'umumi* tidak berorientasikan peperiksaan. Para pelajar diberi pilihan untuk menadahi kitab dan memilih matapelajaran mengikut kemampuan dan minat mereka sendiri. Pengajian *'umumi* juga terbuka kepada masyarakat luar yang ingin mendalami ilmu pengetahuan. Pengajian kategori *'umumi* lazimnya dijalankan secara beramai-ramai bertempat di masjid yang terletak di tengah-tengah pondok (Ahmad Shairazi Atiqullah, (Temubual) 11 April 2017). Manakala pengajian *nizami* pula ialah sistem yang dijalankan dengan membahagikan pelajar berdasarkan kemampuan serta dikawal oleh kurikulum yang khusus. Mereka akan dibimbing berdasarkan tahap kemampuan dan kebolehan mereka daripada tidak pandai membaca jawi kepada pandai membaca jawi dan kitab Arab. Jumlah pelajar diletakkan dalam bilangan yang kecil supaya guru-guru dapat memberi tumpuan terhadap pembelajaran mereka. Para pelajar juga diberi kebebasan untuk memilih kelas-kelas yang ingin diikuti berdasarkan minat masing-masing. Antara kitab yang diajar ialah *Munniyat al-Musalli*, *Matla' Badrain wa Majma' al-Bahrain* dan *Fathul Mu'in* (Fiqh), *Aqidah al-Najin* (Usuluddin) dan *Penawar Bagi Hati* serta *Pelita Penuntut dan Minhaj al-'Abidin* (Tasawwuf).

• Pelaksanaan Kaedah Halaqah di Madrasah al-Bakriyyah / Pondok Pasir Tumbuh

Daripada temubual yang telah dijalankan, informan mengatakan bahawa kaedah *halaqah* merupakan antara kaedah utama yang masih dijalankan dalam sistem pendidikan di institusi pengajian pondok sama ada untuk pengajian *'umumi* ataupun pengajian *nizami*. Perkara ini memandangkan kaedah *halaqah* merupakan kaedah asas dan tradisi dalam sistem pengajian pondok sejak daripada dahulu lagi seperti teks transkripsi temubual berikut :

“Ya. Kita sememangnya menggunakan kaedah *halaqah* dalam sistem pengajian di pondok ini sama ada pengajian *'umumi* ataupun pengajian *nizami*”

(G/Tbl/Kh.PPT/11/4/2017)

“Ya, kaedah halaqah merupakan kaedah utama dalam sesi pengajian di pondok”

(P/Tbl/Kh.PPT/11/4/2017)

Kaedah ini masih dikekalkan kerana *halaqah* merupakan antara kaedah pendidikan yang telah dipraktikkan oleh Rasulullah SAW. Kaedah halaqah mempunyai kelebihan dan keberkatan yang tersendiri dalam proses pendidikan dan keilmuan dalam sistem pendidikan Islam. Dapatan temubual adalah sebagaimana teks transkripsi berikut :

“Halaqah merupakan sunnah Rasulullah SAW yang perlu dipraktikkan dalam sistem pendidikan Islam. Asas halaqah berdasarkan hadis Jibril AS yang berjumpa dengan Rasulullah SAW dengan merapatkan lutut”

(G/Tbl/Kh.PPT/8/8/2017)

Informan mengatakan kaedah *halaqah* merupakan satu kaedah iaitu para pelajar akan duduk bersila di atas lantai mengelilingi ataupun menghadap guru yang berada di hadapan mereka. Kedudukan pelajar dan guru juga adalah secara berdekatan antara satu sama lain. Konsep pengajian yang dilaksanakan ialah dengan cara pengajian kitab dalam pelbagai lapangan ilmu. Bilangan pelajar dalam sesebuah *halaqah* juga tidak mempunyai had bilangan tertentu kerana ianya merupakan kaedah pengajian terbuka untuk semua pelajar dan orang awam. Dapatan temubual adalah sebagaimana teks transkripsi berikut :

“Kaedah halaqah merupakan kaedah utama iaitu duduk bersila dalam bulatan di hadapan guru untuk belajar. Kaedah halaqah juga adalah berasaskan pengajian kitab secara menyeluruh dari kulit ke kulit yang berbeza dengan sekolah yang menumpukan kepada bacaan isi penting dan berorientasikan peperiksaan. Kitab-kitab yang ditadiah adalah kitab jawi atau kitab Arab dalam pelbagai disiplin ilmu sama ada Usuluddin, Tasawuf, Fiqh, Nahu, Tafsir dan falak. Kitab-kitab pengajian pula dapat diperolehi dengan mudah kerana masih terdapat di pasaran. Tiada had bilangan pelajar untuk satu-satu halaqah kerana ianya terbuka untuk semua”

(G/Tbl/Kh.PPT/11/4/2017)

“Pengajian halaqah adalah pengajian kitab dari kulit ke kulit. Ia umpama pengajian bersanad daripada satu guru kepada guru yang lain sejak dahulu, sekarang melalui pembacaan dan pengajian kitab. Para guru akan dikelilingi oleh para pelajar secara bersila dalam pengajian halaqah.

(P/Tbl/Kh.PPT/11/4/2017)

Selain itu, informan mengatakan bahawa masa pengajian dalam *halaqah* bermula selepas waktu Subuh, selepas waktu solat *rawatib* dan boleh berlanjutan sehingga larut malam setiap hari. Ringkasnya, pengajian dalam kaedah *halaqah* tidak mengira waktu tertentu yang khusus. Pengajian dalam *halaqah* boleh dilakukan pada bila-bila masa sama ada pada waktu pagi, malam atau tengah malam. Masjid merupakan tempat utama untuk pengajian dalam *halaqah* disamping beberapa tempat lain yang dikhususkan untuk tujuan tersebut. Teks transkripsi temubual adalah seperti berikut :

“Masa pengajian untuk satu-satu halaqah adalah 45 minit hingga 1 jam untuk sebuah kitab setiap hari bermula selepas Subuh hingga malam sekitar pukul 11 malam. Pelajar mula belajar bermula pada pukul 8.00-9.00 pagi iaitu diadakan usrah. Kemudian, waktu

pengajian nizami ialah dari jam 9.30-11.30 pagi manakala waktu pengajian 'umumi dalam halaqah adalah selepas Zohor, Asar dan Maghrib. Tempat utama pengajian halaqah adalah di masjid pondok. Namun, ada juga kelas-kelas sebagaimana sekolah untuk pelajar nizami tetapi pengajian masih berdasarkan kaedah halaqah"

(G/Tbl/Kh.PPT/11/4/2017)

"Pengajian kitab sentiasa ada sama ada pada setiap waktu termasuk waktu malam...Maksudnya tak boleh ditentukan...kalau ada yang nak buat halaqah..maka halaqah akan dibuka. Emmm..sebenarnya halaqah ni dibuat di mana-mana sahaja sama ada di masjid, madrasah. Kalau kat sini contohnya di madrasah tengah, di asrama serta di pondok-pondok kediaman pelajar"

(P/Tbl/Kh.PPT/8/8/2017)

Menurut para informan, kaedah *halaqah* yang dilaksanakan mempunyai beberapa kelebihan dalam proses menuntut ilmu. Merujuk kepada temubual yang dijalankan, antara kelebihan kaedah *halaqah* ialah pengajian berjalan dengan baik kerana pelajar berada berdekatan dengan guru serta dapat memotivasikan minat untuk belajar. Teks transkripsi temubual adalah sebagaimana berikut :

"Pemerhatian dan tumpuan pelajar terhadap pengajian biasanya akan lebih baik kerana menghadap secara berdekatan dengan guru yang mengajar"

(G/Tbl/Kh.PLT/22/3/2017)

"...Melalui halaqah, kita akan memahami betul-betul setiap ilmu yang dipelajari. Selain itu, pengajian halaqah dapat memberi motivasi dan semangat untuk belajar. Sebab dalam halaqah pelajar ada yang pandai dan ada yang tidak pandai. Mereka yang tidak pandai akan berusaha untuk memahami dan menguasai sesuatu ilmu apabila melihat kemampuan pelajar yang pandai daripada mereka menguasai ilmu tersebut"

(P/Tbl/Kh.PLT/22/3/2017)

- **Jadual pemerhatian Terhadap Pelaksanaan Kaedah Halaqah di Madrasah al-Bakriyyah / Pondok Pasir Tumbuh**

Dalam mendalami pelaksanaan kaedah *halaqah* di Madrasah al-Bakriyyah / Pondok Pasir Tumbuh , pengkaji telah melakukan proses pemerhatian secara berperingkat di institusi tersebut. Pengkaji telah menyertai dan berada dalam *halaqah* daripada awal sehingga berakhirnya sesi pengajian *halaqah* yang dijalankan. Hasil daripada pemerhatian tersebut, pengkaji telah menyediakan laporan pemerhatian dalam bentuk jadual sebagaimana yang dicadangkan oleh Marshall & Rossman (1999) (Othman Lebar, 2017).

Jadual 1 : Pemerhatian pelaksanaan *halaqah* di Pondok Pasir Tumbuh

Selasa, 11 April 2017, 10.00-11.00 pagi di Pondok Pasir Tumbuh	
Pemerhatian	Komen Pemerhati

<p>-Terdapat kira-kira 40 orang pelajar lelaki serta seorang guru</p> <p>-Pengajian ini merupakan pengajian dalam <i>halaqah</i> bertempat di tingkat dua bangunan masjid</p> <p>Bangunan masjid terletak di pintu masuk utama ke PPT serta berhadapan dengan pejabat pentadbiran PPT. Bangunan masjid merupakan bangunan masjid yang baru yang dibaikpulih daripada bangunan masjid lama. Masjid ini merupakan masjid empat tingkat iaitu tingkat bawah merupakan ruang solat utama manakala tingkat kedua digunakan sebagai ruang pengajian <i>halaqah</i>. Tingkat ketiga dan keempat digunakan untuk majlis-majlis rasmi sahaja.</p> <p>Di ruang solat utama untuk jemaah lelaki, terdapat rak-rak al-Quran di dinding serta lantainya berkarpet. Ruang solat dilengkapi dengan kipas angin. Di sebelah luar masjid juga merupakan ruang untuk solat yang berlantaikan mozek serta dijadikan tempat untuk pengajian dalam <i>halaqah</i>. Masjid ini dilengkapi dengan sistem pembesar suara yang baik.</p>	<p>-Pengajian ini merupakan pengajian <i>nizami</i></p> <p>-Guru berada di hadapan sekali untuk menyampaikan pengajian dengan merujuk kepada kitab Fiqh tanpa menggunakan pembesar suara. Guru duduk di atas kerusi dan meletakkan kitab di atas meja kecil</p> <p>-Terdapat papan putih di hadapan para pelajar dan guru telah menggunakan papan putih untuk memberi penerangan yang lebih jelas berkaitan pengajian yang berlangsung</p> <p>-Para pelajar pula membentuk <i>halaqah</i> dengan cara mengadap guru dan duduk bersila rapat-rapat dalam bentuk melingkar separa bulatan sambil memegang dan merujuk kepada kitab masing-masing</p> <p>-Ada yang meletakkannya di atas riba sambil memegang kitab untuk <i>dhabit</i>, ada yang meletakkan kitab di atas lantai untuk <i>dhabit</i> dan ada yang menggunakan rehal untuk meletak kitab masing-masing</p> <p>-Guru menghuraikan kandungan kitab satu persatu dari baris ke baris dengan jelas</p> <p>-Pelajar memberi tumpuan dengan sepenuhnya kepada pengajaran guru</p> <p>-Kaedah <i>halaqah</i> secara umumnya berjalan dengan baik</p>
---	--

KESIMPULAN

Kaedah *halaqah* masih lagi dikekalkan dalam pengajian di institusi pengajian pondok sebagai kesinambungan daripada sistem yang sedia ada sejak dahulu lagi. Arus globalisasi yang berlaku pada mutakhir ini dengan zaman semakin berkembang memperlihatkan telah wujud pelbagai pembaharuan dalam pendidikan sama ada dalam aspek kaedah, teknik dan cara pembelajaran dan pengajaran. Walaubagaimanapun, kaedah tradisi seperti kaedah *halaqah* ternyata masih lagi sesuai untuk dipraktikkan dalam dunia pendidikan moden walaupun banyak pembaharuan telah berlaku.

Maahad al-Bakriyyah / Pondok Pasir Tumbuh merupakan antara institusi pondok yang masih lagi mengekalkan kaedah *halaqah* dalam sistem pendidikan yang diamalkan. Pengajian kitab *turath* sama ada kitab jawi atau Arab berdasarkan kaedah tersebut terus berkekalan sebagaimana legasi turun temurun pengajian pondok. Sambutan pelajar terhadap institusi pengajian pondok yang mengekalkan kaedah tradisi seperti *halaqah* masih lagi berterusan walaupun tidak dinafikan mengalami sedikit kemerosotan akibat beberapa faktor semasa. Namun, sistem pengajian institusi pondok masih lagi relevan dan memiliki identiti yang tersendiri dalam proses pendidikan dan keilmuan sehingga kini.

RUJUKAN

- Ab. Halim Tamuri & Nik Mohd Rahimi Nik Yusoff. (2010). *Kaedah Pengajaran dan Pembelajaran Pendidikan Islam*. Bangi : Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia
- Abdul Raof Dalip. (2007). *Pendidikan Islam Zaman Khulafa' al-Rasyidin*. Kuala Lumpur : Progressive Publishing House Sdn. Bhd.
- Abdullah Ishak. (1989). *Sejarah Perkembangan Pelajaran dan Pendidikan Islam*. Selangor: al-Rahmaniah
- Abdullah Ishak. (1995). *Pendidikan Islam dan Pengaruhnya di Malaysia*. Kuala Lumpur : Dewan Bahasa dan Pustaka
- Abdullah Muhammad Zin. (2005). *Pendidikan Islam di Malaysia Dari Pondok Ke Universiti*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka
- Ahmad Hassan. (2005). *Sumbangan pengajian hadis terhadap pembinaan insan : Suatu kajian di Pondok Lubok Tapah, Pasir Mas*. (Tesis Sarjana, Universiti Malaysia, 2005).
- Ahmad Masrul Anwar. (2015). Pertumbuhan dan perkembangan pendidikan Islam pada masa Bani Umayyah. *Jurnal Tarbiya*, 1(1), 47-75
- Ali Mohammad. (2008). Sumbangan tamadun Islam dalam kehidupan masyarakat di Alam Melayu hingga abad ke-17 M. *Jurnal al-Tamaddun*, 3, 68-84
- al-Munjid fi al-Lughah wa al-Adab wa al-Ulum*. (1927). Beirut : al-Matba'ah al-Kathulikiyyah
- Che Samsuddin Mohd Noor. (2004). Pengajian hadis di Kelantan : Satu kajian di institusi pengajian pondok. (Tesis Sarjana Universiti Malaya, 2004)
- Chua Yan Piau. (2011). *Kaedah Penyelidikan Edisi Kedua*. Kuala Lumpur : McGraw-Hill (Malaysia) Sdn. Bhd.
- Dini Farhana Baharudin, Mohd. Rushdan Mohd. Jailani & Melati Sumari. (2013). Islamic study circle (halaqah) as a teaching method in counselor education: students' experience. Kertas Kerja dibentangkan di *World Conference on Integration of Knowledge, WCIK 2013*. Langkawi, Malaysia.
- Ghazali Darussalam & Sufean Hussin. (2016). *Metodologi Penyelidikan Dalam Pendidikan*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya
- Hasina Banu Shirin, Atiquil Islam & Mohammad Serazul Islam. (2014). Development and validation of the study circle model in higher education: The application of structural equation modeling. *Malaysia Online Journal of Educational Management (MOJEM)*, 2 (3), 18-32, <http://mojem.um.edu.my>
- Ibrahim Anis, Atiyah al-Sawalihi, Ab. Halim Muntasar, Muhammad Khalfullah Ahmad. (1972). *al-Mu'jam al-Wasit, al-Juz'u al-Awal*, al-Tab'ah al-Thaniyah, Kaherah.
- Mohd Majid Konting. (2000). *Kaedah Penyelidikan Pendidikan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka
- Mohd Taib Osman & A.Aziz Deraman. (2000). *Tamadun Islam Di Malaysia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka
- Noornajihan Jaafar & Abdul Halim Tamuri. (2012). Pedagogi Rasulullah SAW dalam pengajaran. Dalam *Proceeding of Seminar Persidangan Kebangsaan Pendidikan Islam 2012*. Seremban : IPG Kampus Pendidikan Islam Zon Tengah
- Othman Lebar. (2017). *Penyelidikan Kualitatif Pengenalan Kepada Teori dan Metode Edisi Kedua*. Tanjung Malim: Penerbit Universiti Pendidikan Sultan Idris
-

- Shafie Bakar. (1992). Perkembangan Islam di Malaysia. Dalam Baharuddin Yatim & Sulaiman Noordin, (ed.), *Konsep Pembangunan Dan Kenegaraan Malaysia*. (hh. 54-60) Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia
- Solahuddin & Zaheruddin Ismail. (2015). Pembangunan pendidikan Islam tradisional dalam komuniti ASEAN: Perbandingan antara Malaysia, Indonesia dan Thailand. Kertas Kerja dibentangkan di *Seminar 2nd International Conference on Innovation and Sustainability (ICOIS2015)*, Duangtawan Hotel Chiang Mai Thailand
- Sulaiman Masri. (2005). *Kaedah Penyelidikan dan Panduan Penulisan*. Kuala Lumpur: Utusan Publications & Distributors Sdn. Bhd.
- Tengku Sarina Aini Tengku Kasim & Faridah Che Husain. (2008). Pendekatan individu dalam pengajaran pendidikan Islam sebagai wahana melahirkan modal insan bertamadun. *Jurnal Usuluddin*, 27, 141-156
- Zawawi Haji Ahmad. (1984). Pendidikan Islam Kaedah dan Teknik Pengajaran. Petaling Jaya : International Book Service.